

AHMET YESEVİ YOLU VEYAHUT NAMIK KEMAL ZEYBEK HAKKINDA BİRKAÇ SÖZ*

Şakir İBRAEV**

Kendi halkının zamanın değişimine ayak uyduramayıp geride kaldığını en önce sezenler; uyku halinin mahmurluğundan, şüursuzluklarından dolayı iyi olarak görünen ama aslında kötü olan zamanın farkına vararak halkı silkeleyip uyandırarak, kendilerine gelmesini sağlayanlar; o halkın gözü açık, akıllı insanlardır. Onlar başkalarından her bakımdan daha da ileridedirler. Yüzyılın başında büyük yazar, mücadele adamı Mirjakıp Duvlatov "Uyan Kazak! demişti. Uyumanın Kazaklar için ölüme eşit olduğunu tüm çıplaklığıyla sezdiğinden böyle bir ihtarda bulunmuş, halkı silkeleyip uyandırmaya, kendine getirmeye çalışmıştı.

Kanaatimce, "uyanma" kavramı zamanın ilerlemesi ve tarihî şartların değişimine göre farklılık göstermektedir. Günümüzden çeyrek asır önce geçerli olan bazı fikirler ve görüşler bile zamanımızda geçerliliğini yitirmiştir. Kazakistan kendi bağımsızlığını kazanıp ruhanî ve medenî zenginlikleri yeniden göz önüne alındığında, uyanma kavramının bir başka safhasını gördük. Uyanmak, millî ve manevî zenginliklerimize dayanarak, bunlardan güç alarak her bakımdan yeniden zenginleşmenin ilk ve tek şartıdır. Kazak medeniyetini dünya medeniyetinin ulaştığı seviyeye çıkarmak; eski kabulleri, önceleri hiç kullanmadığımız, girmedığımız sahalara yönlendirerek değiştirmek; etno-siyasî şartları yeniden değerlendirmek; ekonomik ilişkileri kökten ve yeniden kurmak; işte, bunların hepsi Kazakların yeniden uyanışını tekrar gündeme getirdi.

Bu uyanmanın büyüklüğü ve çeşitli yansımaları toplumun bütün kesimlerine, bütün sosyal ilişkilere; bürokrata da memura da, başkana da, işçiye de tam anlamıyla tesir etti. Yeniden uyanış; tarihî, siyasî, sosyo ekonomik ve kültürel değişiklikleri beraberinde getirdi. Bu şekildeki silkinmenin, köklü uyanışın en başından beri önderliğini Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev yapmıştır.

Memleketimiz bağımsızlığına kavuştuğundan bu yana ki on yıl içinde (2002 yılı itibarıyla) biz ne kadar uyanık; genel manada zamana ayak uydurabildik mi? Kazancımız ne oldu? Neleri kaybettik? Türlü türlü konulara varıp dayanan bu soruların cevabı, toplumumuzun uyanma kabiliyetine; medenî, ruhanî ve ekonomik potansiyeline bağlı meselelerle ilişkilidir. Bu soruların cevabını burada vermek mümkün olmadığından bunlar üzerinde daha sonra duracağız. Genellikle buna hakem olan şey vakittir. Hangi sahada olursa olsun on yıl içindeki düşünce ve psikolojimizde, toplumsal ve sosyo-siyasî hayatımızdaki olumlu gelişmeleri sezmek, eski ile karşılaştırarak anlamamak mümkün değildir.

Kazakların yeni devirdeki anlayışını değiştirip, uyanmaya başlamasına sebep olan bir başka husus ise akraba Türk halklarının yakınlaşması ve onlarla yeniden dostça ilişkiler kurulmasıdır ki böylece önceleri hayalini bile kuramadığımız şeyler gerçeğe dönüşmüştür. Köklü sosyo-siyasî değişiklikler bu alanın büyük şahsiyetlerini de tarih sahnesine çıkarmıştır. Türk dünyasının gerçek anlamdaki gönüldeşleri, değerli, aydın temsilcileri, akraba halkların birbiriyle; devlet ve devletlerin, devlet ile topluluğun kültürel, ruhanî yakınlığını bayrak edip göklerde dalgalandırdı; birçok başarılı faaliyeti gerçekleştirdi. Gelecekte yapılması gerekenler hakkında fikirlerini söylediler. Bunlara gerçekten inanarak hamle yaptığımızda da birçok başarıya imza atacağımıza kanaat getirdik. Hamle yapmak zorundayız ve bunu yaparken de birbirini canı gönülden destekleyen dostlarımızın desteğinin olması şarttır.

Böyle şahsiyetlerin içinde, Türkiye'nin meşhur devlet adamı ve ileri gelenlerinden olan Namık Kemal Zeybek'i, Türk halklarının içinde özellikle Kazakların, kendilerine yakın görerek değer vermelerinin gerekli olduğunu, söylememiz lüzumlu diye düşünüyorum. Büyüklerin sevdikleri akrabalarını "benim" diyerek paylaşamamaları gibi Namık Kemal'i de, yani Naken'i de, kendimizin bir parçası gibi, bizden biriymiş gibi görüp ona sahiplensek aşırı bir hassasiyet göstermiş olmayız. Elbette ki

* Bu makale Şakir İbraev tarafından Türkiye'de, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsünde görev yaptığı 2001-2002 öğretim yılında kaleme alınmıştır.

** Prof. Dr., Hoca Ahmet Yesevi Kazak-Türk Üniversitesi / TÜRKİSTAN.

bu, onun Türk dünyasına yönelik çalışmalarından ve bütün işlerini bir kenara koyarak bu alandaki olağanüstü gayret ve çabalarından kaynaklanmaktadır. Evrensel ölçülerde değerlendirdiğimiz zaman Namık Kemal için, Türk Dünyasının en büyük uyandırıcılarından birisidir dersek fazla bir şey söylemiş olmayız. Onun kendi sözlerine bakacak olursak: “Bazen büyüklerimiz, böyle bir fırsat yüz yılda bir gelir, diyorlar. Hayır! Böyle bir fırsat bize binlerce yıldan beri ilk defa geldi... İki oluşum bir arada geldi. Büyük bir geleceği yakalamanın fırsatı geldi. Geldi ve bütün kapılarımızı dövüyor, ‘Uyanın ne olur, bu fırsatı kaçırmayın!...’ diyor. Uyandık mı? Hayır daha uyanmadık. Ama bir gün mutlaka, diyorum, uyanacağız ve bu bir devin uyanışı olacak...” (Zeybek 1997:190).

Hepimize yönelik söylenen bu sözlerin gerçek manasının ardında, "Ben uyanayım, siz uyumaya devam edin, ben güçlü olayım, sen olduğun yerde say" şeklinde bir anlam var mı? Aksine, hepimiz birlikte uyanalım, bir amaca ulaşmak için uyanalım, birbirimizi uyandıralım" şeklinde samimi ve sıcak duygular ve kucak açış vardır.

Konuyu bu yöne doğru çekişimin sebebini şu şekilde açıklamam gerekli sanıyorum. “Daha geçenlerde bir ağa halktan kurtulduk, şimdi yeniden bir ağa halka mı bağlanacağız, şeklindeki sözleri seyrek de olsa hâlâ işitiyoruz. Bana sorarsanız ben bu sözlerle bir türlü anlam veremiyorum. Bu şekildeki düşünüşümün sebebi; ilk önce sömürge edip, ardından hiç kıpırdanmaya bile fırsat vermeyen komünizm ideolojisinin demir mengenesinde kısıp duran halkları irili ufaklı parçalayarak, ideolojinin kefilleri olarak tutan sistemle, siyasî-sosyal ve ekonomik açıdan merkezi otoriteye bağlı devletler olarak yaşamakla, ne tür bir benzerliği olabilir. Aradaki farkı anlamamak imkânsızdır sanırım.

Halbuki iki denizin ardından ve iki üç memleket öteden kucak açan kardeş bir halkın “Bir olalım, birlikte gelişelim, birlikte çağdaş medeniyet seviyesine ulaşalım, bunun için sen de, ben de, hepimiz de uyanalım” demesinden niçin bu kadar tedirgin oluyoruz? Geçmişte, kaderimizin bizim ata- babalarımızı, dilimizi, dinimizi bir yaratmasından dolayı bu şekildeki kucak açışın, yakınlaşmanın nasıl bir kötülüğü olabilir? Veya Türkiye'nin ekonomik refaha ve çağdaş medeniyet seviyesine bizden daha önce ulaşmasından mı şüpheye kapıldık? Aslında bu şüphelenecek bir şey değil, tam aksine Türkiye'nin bundan sonra da güçlenmesi Allah'tan tek dileğimiz olmalı.

Tekrar Naken'in sözlerine dönelim: “... Türk dünyasının geleceği için doğan fırsat konusunda uyanmalı, birbirimiz uyarmalı ve bu fırsatı kaçırmamalıyız.

Hangi fırsatı mı?

Dünyada lider ülkelerden biri olma fırsatını...

Kültür fırsatını... Kültür hazinemizi birden bire on katına çıkarma fırsatını...

Yani tarihimizin yüceliğini geleceğe taşıma fırsatını...(Zeybek 1997:191)

Bizleri hep beraber uyanmaya çağıran bu haykırıştaki gerçekleri görmemek mümkün değildir. Genel olarak bir kimseye bağımlı olmak, birisinin hâkimiyeti ve kollaması altında yaşamak; uyandırmak değil tabii ki; aksine bunun, uykusunu bölmeyip, uyanmaya başladığında ise onu tekrar uyutmaya çalışmakla aynı şey olduğunu bütün insanlık tarihi her zaman gözler önüne sermiştir.

Namık Kemal ile hangi konuda konuşursanız konuşun Türklük bilincimize ışık saçan, birbirimizin manevî akrabalığımızı temel teşkil eden değerlerimizden bahsetmeden edemez. Fakat onların hepsinin içinde mutlaka babamız Ahmet Yesevi'nin adı geçer; hatta onun fikirleri söyleşinin odağı haline gelir. Abay, Muhtar, Kanış gibi şahsiyetler de var değil mi? Onlardan da bu şekilde sık sık bahsetmek gerekli değil mi diye içimden hep düşünmüşümdür. Fakat bu durum, Naken'in iç dünyasının manevî varlığıyla birleştiği ayrı bir dünya. Oysa Abay, Muhtar, Jambıl, Cengiz Aytmatov vb. gibi büyük şahsiyetlerimizin anısına düzenlenen kutlama veya anma törenleri Türkiye'de yapıldı. Aynı zamanda onların kitapları Türkiye Türkçesine aktarılarak bunlarla ilgili araştırmalar yapıldı; böylece cilt cilt kitaplar yayımlanmış oldu. Abay'ın adı Ankara ve İzmir'de Sokak ve parklara verildi, Muhtar'ın adı başka büyük bir bulvara verildi. Magjan'ın heykeli yapıldı. Bunlardan başka “Manas”, “Alpamis”, “Korkut Ata Kitabı” gibi bütün insanlık için önem arz eden eserler ile ilgili konferanslar düzenlendi,

toplantılar yapıldı. Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi, Türksoy, TİKA, Ahmet Yesevi Vakfı gibi kurumlar ve kuruluşların bu yıllarda gerçekleştirdikleri faaliyetleri burada sıralamak mümkün değildir. Bu gibi faaliyetler sayesinde Türkiyeli kardeşlerimiz bu konularda daha da bilinçli hale geldi.

Bu gibi çok önemli faaliyetlerin önemini anlatmaktan başlayarak bunların organizasyonuna kadarki zaman içinde işlerin başında her zaman; önceleri Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanı, daha sonra Devlet bakanı, hemen hemen her dönemde milletvekili olan ve başbakanlık danışmanı olan Namık Kemal Zeybek bulundu. Elbette bu gibi millî veya uluslararası ilişkilerin içinde başka da önemli devlet ve memleket adamları ve bilim adamlarının olduğunu da söylemek gereklidir. Reşat Genç, Fikret Türkmen, Ethem Ruhi Fığlalı, Sadık Tural, Abdülkadir Yuvalı, Osman Fikri Sertkaya, Öner Kabasakal, Ziya Yılmaz, Alaaddin Korkmaz v.b

Evet, şimdi de Babamız Ahmet Yesevi'yi Namık Kemal Zeybek'in niçin dilinden düşüremediğinden bahsedelim. 6 Nisan 1991 tarihinde Cumhurbaşkanımız Nursultan Nazarbayev'in emriyle Türkistan şehrinde Uluslararası Türk – Kazak Üniversitesi kuruldu ve bu üniversiteye Hoca Ahmet Yesevi adı verildi. Bu olaya o zamanlar, gerçeğini söylersem fazla anlam verememiştim. Bununla ilgili olarak o zamanlar bizler, Kazak - Türk kardeşliğinin, akraba iki halkın dostluğunun sembolik bir ifadesi olacağını düşüncesindeydik. Aslına bakarsak bu doğrudur da. Özbekistan'dan, Kırgızistan'dan¹, Azerbaycan'dan önce niçin ilk olarak Kazakistan'da bir üniversite açılmıştı? Buradaki amacım diğer akraba memleketleri küçümsemek değil, sadece bir olayı daha iyi açıklamak içindir.

Sovyetler Birliği döneminde Ahmet Yesevi hakkında bildiklerimiz onun dini – mistik bir şair olduğu, tasavvufi edebiyatın bir temsilcisi, ömrü daha ziyade efsanevileşmiş olan bir aziz, evliya oluşuyla sınırlıydı. Onun eserlerini okuyup inceleyen hiç olmamıştı. Elimizde onun hakkında bilgi alabileceğimiz eserler de yoktu ve açıkçası bunu o kadar da önemsemiyorduk.

Memleketimiz bağımsızlığına kavuştuktan sonra da sayılı bir kaç eser dışında bilim adamlarımız bu konuya yeteri kadar önem vermemişlerdi. Aslında düşüncelerimize sinip kalan ideolojik değerlerin tamamıyla kaldırıp atılacak kadar hafife alınacak şeyler olmadığını ve zihinlerimizin bir köşesinde silik de olsa izlerinin hâlâ saklı olduğunu gizlemek mümkün değildir. Sanırım bu yüzdendir ki, bu şahsiyetin kadir kıymetinin o zamanlar farkına varamayan Türk âlemi, onun uyanma devrinin başında duran en önemli gayret ve düşünce adamı, lider olduğunu hâlâ daha anlamış değil.

Ahmet Yesevi İslam'ı kabul eden bütün Türklerin İslam'a ait dünya görüşlerini millî düşüncelerimiz üzerine oturatarak, İslam'ı millî varlığımızla bütünleştiren, bağdaştıran bir insandır. Onun tarihteki başka bir adı da “Türklerin Piri”, “Hazret Sultan”dır.

Namık Kemal Zeybek Ahmet Yesevi'nin hizmetlerini üç sahaya ayırarak anlatmaktadır: Birinci hizmeti olarak, XII. Yüzyıldaki Türk aydınlarının tamamen Arapça ve Farsça yazdığı bir dönemde onun eserlerini yazarken Türk dilini tercih etmesini göstermektedir. Ana dilimiz olan Türkçe ile İslamî eserler verme geleneğini başlatmış olan Ahmet Yesevi böylece hem Türklük bilinci ve Türk kültürünün koruyucusu, hem de bunların bizlere ulaştırıcısı oldu. İkinci hizmeti ise kendi yetiştirdiği öğrencilerini, öğretici ve eğitmen olarak Türk dünyasının her bir köşesine göndererek buralarda da İslam'ın öğrenilmesini sağladı. Yeni bir ruh ve güçle donanan nesillerimizin de dinî inanç ve dünya görüşlerinin gelişmesinde etkili oldu. Timurluların, Osmanlıların da dayanağı Ahmet Yesevi ruhaniyetidir. Üçüncü hizmeti olarak da İslam'ın dosdoğru yolu olan “İslam'ın Türk yorumunu” ortaya çıkarmasını gösterebiliriz. Onun dünya görüşü ve hayata bakış açısı Türk halkının geleneksel dünya görüşünün tohumlarıdır. Bu tohumlar daha sonraki nesillerde filizlenerek Türk medeniyetinin bir bütünlük içinde kesintisiz olarak devamı sağlamıştır.

Ahmet Yesevi'nin şahsiyeti bunların hepsinin merkezi, odağı ve çıkış kaynağıdır. Milletinin dini ile dili, genel anlamda manevi varlığı için zamanında çok zor bir mücadeleye girişen büyük fikir

¹ Daha sonraları Bişkek'te Uluslararası Türk – Kırgız Manas Üniversitesi açıldı.

adamıdır. Bir yandan dinimizi millî benliğimiz üzerine oturtmuş; öte yandan da dilimizi koruyarak onun kullanım alanlarını genişletmiştir. İnsanoğlu için bundan daha iyi tarihî görev olur mu? Unutulan, unutturulan böyle bir büyük bir şahsiyet ile şu sıralar tekrar kavuşmak ne kadar büyük bir mutluluk olurdu. Onsuz geçen günlerimiz için ne kadar pişmanız.

Ulu babamız ile tekrar kavuşmamıza aracı olup, gidebildiği her yerde halka üşenmeden onu anlatıp duran da Namık Kemal'dir. Türkistan'da, yani eski Yesi şehrinde ne için Türk Dünyasının ilk üniversitesi açıldı? Ancak şimdi bunu anlayabildik. İşte Namık Kemal Zeybek bütün bunları bizden daha önce gördüğü ve kavradığı için olsa gerek, bu üniversite için elinden geleni ardına koymadı.

Ahmet Yesevi Yesi şehrinde yaşadığı için bu şehir Türkistan Pirinin Şehri" Şehr-u Pir-u Türkistan" olarak anılmaya başladı. Daha sonraları sadece Türkistan olarak anılmaya başlanan bu şehir gerçekten de bütün Türklerin ruhanî merkezi idi. Şimdi bu merkezi yeniden canlandırıp, eski günlerdeki kutsiyetini ve itibarını kazandırmak, milletimize, dilimize, dinimize Ahmet Yesevi'nin bakış açısıyla bakmak gereklidir. Böyle yaparsak ancak o zaman dünya medeniyeti kervanına kendi benliğimizden hemen hemen hiç ödün vermeden katılmış olacağız. İşte, Namık Kemal Zeybek'in söyleyip durduğu "uyanma, millî ve manevî uyanış" budur.

Allah'a şükür ki Türkistan şehrinin 1500. yıldönümü kutlaması hazırlanan büyük törenlerle kutlandı. Harabeye dönüşmeye yüz tutan küçücük şehrin yıldızı UNESCO'nun programına alınmasıyla yeniden parladı. İki memleket, Türkiye ve Kazakistan'ın cumhurbaşkanları bu faaliyetlerin gerçekleşmesi için ellerinden geleni yaptılar.

Namık Kemal'e soruyorum: "Biz, yani Türk Dünyası uyandı mı?"

Onun cevabı, -"Hayır." "Niçin?" diye sorduğumda o şöyle cevap veriyor: "Ahmet Yesevi yolunda gerçekleştireceğimiz hâlâ daha çok işimiz var."

Geleceğimiz için bu söze ben de katılıyorum.

Kaynaklar:

Zeybek, Namık Kemal, *Türk Olmak*, Ankara 1997.

Aktaran: Metin ARIKAN*

* Yrd. Doç. Dr., Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü.